

Høgskolen i Telemark

Fakultet for helse- og sosialfag

Pensjonistforbundet

Bydel
Vestre Aker

Røde Kors

Røa seniorsenter

Morgendagens aktivitetssenter - noe helt nytt.

Rapport del II

Resultater fra en kvalitativ undersøkelse 2015.

Elisabeth L. Aase

Høgskolen i Telemark

Desember 2015

Forord

En stor takk til Solveig Hauge, professor ved Høgskolen i Telemark (HiT) og Senter for Omsorgsforskning (SOF) for konstruktive samtaler og veiledning i forbindelse med denne undersøkelsen.

Takk også til prosjekt- og styringsgruppene for nyttige og gode innspill.

Porsgrunn, 03.12.2015

Elisabeth L. Aase

Sammendrag

Tittel: 'Morgendagens aktivitetssenter - noe helt nytt'.

Hensikt: Denne undersøkelsen hadde til hensikt å få mer dybdekunnskap om hvordan morgendagens aktivitetssentre (MAS) kan utvikles og utformes for en ny seniorgenerasjon i fremtiden ved å følge opp funn fra spørreundersøkelsen.

Metode: Fokusgruppeintervjuer ble benyttet til innsamling av kvalitative data. I analysearbeidet ble det gjort en hermeneutisk tilnærming til data (Kvale, 2006) og deretter en kritisk tolkning og refleksjon av data (Alvesson og Skølberg, 2008).

Funn og drøfting: De fleste respondentene hadde opplevd *overgangen* til å bli pensjonist, eller forventningen til det, med glede og optimisme. Ett hovedinntrykk var at mange respondenter så ut til å være mer opptatt av å *yte enn nyte* som pensjonister, og de uttrykte et stort ansvar for sin egen pensjoniststilværelse. Respondentene la stor vekt på relasjoner og sosialt fellesskap med familie, venner og andre, og vurderte at det vil være et stort behov for gode sosiale møteplasser for pensjonister også i fremtiden for å forebygge ensomhet.

Når det gjaldt *utvikling og utforming av morgendagens aktivitetssentre* indikerte funn at det ikke vil la seg gjøre å utvikle et felles innhold eller konsept for alle aktivitetssentre, men at hvert aktivitetssenter må utvikle en unik profil for sitt sted. Likevel pekte det seg ut noen suksesskriterier; *gode sosiale møteplasser, inkluderende miljø, fornyelse, mangfoldig aktivitetstilbud tilpasset flere generasjoner, kjønn og kultur, med deltakelse og frivillighet* i fokus.

Mange respondenter var engasjert i *frivillig arbeid*, også i den norsk-pakistanske gruppen. Men fordi eldre innvandrere i liten grad deltar i dagens seniorsentre eller frivillig arbeid på grunn av språkproblemer og kulturelle forskjeller bør morgendagens aktivitetssentre i større grad satse på et inkluderende miljø for alle og bidra til integrering.

Nøkkelord: overgangen til pensjonist, deltakelse, sosiale møteplasser, fornyelse, unike aktivitetssentre, frivillighet.

INNHALDSFORTEGNELSE

1	INNLEDNING	4
1.1	METODE.....	5
2	PRESENTASJON AV FUNN.....	7
2.1	HOVEDTEMA I: OVERGANGEN TIL Å BLI PENSJONIST	7
2.2	HOVEDTEMA II: FOLKEHELSE	9
2.3	HOVEDTEMA III: MANGFOLD - MORGENDAGENS AKTIVITETSSENTER (MAS).....	11
2.4	HOVEDTEMA IV: FRIVILLIGHET.....	13
3	DISKUSJON AV FUNN.....	16
3.1	MORGENDAGENS PENSJONISTER - YTE OG NYTE	16
3.2	MANGFOLD I MORGENDAGENS AKTIVITETSSENTRE.....	19
3.3	FRIVILLIGHET I MORGENDAGENS AKTIVITETSSENTRE	22
4	KONKLUSJON	24

1 INNLEDNING

Bakgrunn for prosjektet

Bakgrunnen for dette prosjektet, *Morgendagens aktivitetssenter - noe helt nytt*, var at Pensjonistforbundet erkjente at unge eldre ikke benytter dagens eldre/seniorsentre, og ønsket kunnskap om hvordan aktivitetssentrene kan utvikles og utformes i fremtiden for å motivere til *deltakelse*. Bak dette lå en antagelse om at ved å delta i morgendagens aktivitetssenter vil en ny ressurssterk seniorgenerasjon ha anledning til å ta i bruk egne ressurser og bidra til økt fysisk, psykisk og sosial helse hos seg selv og andre.

For å få kunnskap om utvikling av morgendagens aktivitetssenter skulle prosjektet gjennomføre to undersøkelser, en kvantitativ og en kvalitativ. I denne delen av rapporten, del II, foreligger resultatene fra intervjuundersøkelsen, som er en oppfølging av spørreundersøkelsen som ble gjennomført i 2015.

I et videre perspektiv har prosjektet relevans til den forventende økningen i antall eldre frem mot 2050, og at en ny ressurssterk eldregenerasjon er på vei. Nærmere bestemt innebærer økningen at fra 2012 har gruppen eldre fra 67 år steget dramatisk, og fra 2020-årene vil et stort antall eldre over 80 år bli en del av eldrebølgen. Dette innebærer at antall eldre personer over 67 år vil bli mer enn fordoblet fra 2000 til 2050, og at det i 2037 vil bli over 1,2 million eldre i Norge (St.meld. nr. 25).

På den annen side har den nye eldregenerasjonen høyere levealder, bedre helse, høyere utdanning, bedre økonomi, boforhold og funksjonsevne enn tidligere generasjoner og står derfor bedre rustet til å møte alderdommen. På bakgrunn av dette er det forventet at den nye eldregenerasjonen vil opptre annerledes enn før og ha nye atferdsmønstre, uten at det kan forutsies *hvordan* dette vil arte seg (Meld. St.29).

Studiens hensikt

Denne undersøkelsen hadde til hensikt å følge opp og uttype funn fra spørreundersøkelsen, for å få mer dybdekunnskap om utvikling og utforming av morgendagens aktivitetssentre.

Rapportens videre oppbygning

Rapporten er videre bygd opp med et metodekapittel, deretter presentasjon av funn, et påfølgende kapittel med diskusjon av resultater og til slutt konklusjon.

1.1 Metode

Valg av metode

Studien har et deskriptivt og eksplorativt design, og i denne delen av undersøkelsen ble det benyttet fokusgruppeintervjuer til innsamling av kvalitative data.

Høgskolen i Telemark (HiT) har foretatt påfølgende kvalitetssikring, testing og klargjøring av intervjuguiden.

Utvalg

Datainnsamlingen ble hentet fra intervju med fire fokusgrupper fra ulike steder i Norge. Prosjektgruppen stod for sammensetningen av de fire fokusgruppene etter følgende inklusjonskriterier:

- Alder: 60+
- Hjemmeboende
- Ikke-medlemmer i Pensjonistforbundet

Tabell 1: Karakteristika ved fokusgruppene

Gruppe	Antall respondenter	Kjønn		Pensjonist	Nasjonalitet
		Kvinne	Mann		
1	5	2	3	3	Norsk
2	6		6	5	Norsk/pakistansk
3	5	3	2	1	Norsk
4	3	3		2	Norsk
Totalt	19	8	11		

Når det gjaldt inklusjonskriteriene ble det to avvik fra disse. Det ene gjaldt gruppe 2 der respondentene var direkte medlemmer i Pensjonistforbundet. Denne gruppen ble forespurt fordi det viste seg å være vanskelig å få satt sammen en flerkulturell gruppe i henhold til kriteriene på det aktuelle tidspunktet. Heller ikke senere forsøk med å få etablert en flerkulturell gruppe lyktes, en viktig årsak var mye ekstraarbeid for kontaktpersonene i forbindelse med den store flyktningetilstrømningen. Det andre forholdet gjaldt at to respondenter var under 60 år, *en* i hver av gruppene 3 og 4.

Innsamling, bearbeiding og analyse av data

I samarbeid med prosjektgruppen ble tema og spørsmål til intervjuguiden utarbeidet med utgangspunkt i tidligere hovedtema fra spørreundersøkelsen. Alle fokusgruppeintervjuene ble tatt

opp med opptaker, senere avspilt og skrevet ut. HiT har hatt ansvar for innsamling, bearbeiding og analyse av tekstdata. Det ble gjort en hermeneutisk tilnærming til analysen i tråd med Kvaales (2007) fremgangsmåte, og Alvesson og Skølberg (2008) ble anvendt for å sikre en kritisk tilnærming til tolkning og analyse av data. Trinnene i analysen startet med å lytte til opptakene fra alle intervjuene, både helheten og deler av intervjuene flere ganger. Deretter ble det gjort skriftlige notater under ny lytting til intervjuene og påfølgende utskrift. Hele datamaterialet ble på nytt gjennomlest flere ganger, både detaljert og sammenhengende, til det oppstod en foreløpig forståelse av innsamlet data. Analysen fortsatte med systematisering og kategorisering av data innen hvert hovedtema, og etter ny gjennomlesing og gjennomgang av hele datamaterialet fremstod et mer overordnet helhetsinntrykk av intervjuene. Dette helhetsinntrykket førte til at de tre kategoriene *yte*, *nyte* og *kjenner meg for ung* ble valgt til analyse og fremstilling av data. Kategorien *yte* dekker data som gjenspeilte respondentenes engasjementer og egen innsats på ulike områder, mens *nyte* viser til respondentenes opplevelser. På ett område kunne svarene fortolkes både til kategorien *yte* og *nyte*, det gjaldt hva som motiverte respondentene til frivillighet, men svarene ble til slutt plassert i kategorien *nyte*. Den siste kategorien *kjenner meg for ung* var naturlig å ta med all den tid respondentene syntes det var vanskelig å svare på flere spørsmål fordi pensjonisttilværelsen lå for langt frem i tid.

Gyldighet og troverdighet

Selv om svarene på grunn av metodiske avgrensinger ikke kan anses som representative for andre enn disse utvalgene kan svarene ha relevans også for andre utover disse utvalgene.

Etiske hensyn

I forkant av intervjuene fikk alle respondentene utdelt et skjema med skriftlig informasjon om prosjektet og med mulighet til signering for samtykke til å delta. Datainnsamlingen inneholdt ingen personlige opplysninger utover kjønn, alder (ikke fødselsdato), nasjonalitet og om respondentene var i jobb eller pensjonister. I forbindelse med spørreundersøkelsen godkjente Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) gjennomføringen av den, med referansenummer 39125, også for gjennomføringen av den kvalitative undersøkelsen.

Alle opplysninger fra datainnsamlingen ble behandlet strengt fortrolig og opptakene ble slettet ved prosjektets avslutning. Prosjektet vil sikre anonymisering av data gjennom å ivareta relevante forskningsetiske retningslinjer og hensyn.

2 PRESENTASJON AV FUNN

På bakgrunn av at analysen ble delt i de tre kategoriene *yte*, *nyte* og *kjenner meg for ung* vil også presentasjon av data benytte disse. I det følgende vil sentrale funn bli presentert, innledningsvis fremstilt i tabellform under hvert hovedtema.

2.1 Hovedtema I: Overgangen til å bli pensjonist

Tabell 2: Sentrale funn knyttet til *overgangen* til å bli pensjonist og hva som ga *mening*.

<i>Yte</i>	<i>Nyte</i>	<i>Kjenner meg for ung</i>
<i>Overgangen:</i> Være aktiv, sysselsette seg Hjelpe familie, venner, andre Sosialt samvær Ta vare på helsen viktig	<i>Overgangen:</i> Spennende, greit, glede Positivt, <i>men overgang</i> Familie og venner Egentid Gjøre det jeg har <i>lyst til</i> Kulturforskjeller Trygghet- eldre/pensjonist i Norge	Holde på jobben lengst mulig Vanskelig, ikke gammel nok til å bli pensjonist
<i>Mening:</i> Holde seg i aktivitet Hjelpe familie, venner, andre Frivillighet Egen læring Diskutere/gi råd	<i>Mening:</i> Frihet- tiden er din Sosialt fellesskap	

Hovedinntrykket av hvordan respondentene beskrev *overgangen* til å bli pensjonist, eller hvordan de forestilte seg at den ville bli, var naturlig å relatere til kategorien *yte*. Dette fordi svarene gjenspeilte å være i *aktivitet*, *engasjert*, *opptatt av å holde seg i form*, *ta vare på helsen* og på ulike måter å *yte* på egne eller andres vegne. At mange var opptatt av å ta vare på helsen og holde seg friske ble begrunnet med at det da ville bli lettere kunne komme seg ut og ikke bli sittende hjemme som pensjonister.

Men mange av svarene knyttet til *overgangen* hadde også relevans til kategorien *nyte*, mange beskrev dette med *optimisme*, *glede* og *spenning*, og at de nå kunne *gjøre det de hadde lyst til* og *nyte egentid*. Respondentene la videre vekt på at på at *det sosiale* ville bli veldig viktig for dem som pensjonister, selv om behovene viste seg å være noe forskjellige. Samtidig som flere så frem til mer tid med nærmeste familie og venner, nyte lange helger på fritidseiendom eller reise mer, kom det også frem at de ønsket noe utover dette i pensjonisttilværelsen og hadde forskjellige planer for å holde seg aktive og engasjerte.

Selv om hovedinntrykket var at respondentene enten hadde, eller så for seg, en positiv overgang til å bli pensjonist, pekte flere som var pensjonister på at det likevel hadde vært *en overgang*. I den forbindelse mente flere at fordi alle er forskjellige er det viktig at den enkelte tenker gjennom og planlegger hvordan de selv ønsker pensjonisttilværelsen, og ikke bare leve fra dag til dag. Flere pekte også på at det var viktig å ha *noe fast å gå til* som pensjonist, men samtidig ikke fylle avtaleboken. En av respondentene uttrykte det slik:

‘Jeg kjenner like mye krav som før, men jeg vil ha fritid/egentid også’.

Samtidig som mange respondenter så på overgangen til å bli pensjonist med optimisme var flere på intervju tidspunktet i en situasjon der de måtte ta stilling til om de ville pensjonere seg ved 65-års alder eller 70 år. Flere ga uttrykk for at de ikke så seg selv som pensjonister på flere år og var innstilt på å holde på jobben så lenge som mulig.

Når det gjaldt overgangen til å bli pensjonist kom det ikke frem vesentlige forskjeller i svarene mellom norske og norsk-pakistanske respondenter. Den norsk-pakistanske gruppen uttrykte glede over å kunne få oppleve en ny fase i livet, etter ungdom og voksen, og de opplevde overgangen til å bli pensjonist i Norge som positiv. Et par av respondentene forventet likevel at det kunne komme en forskjell etter hvert, selv om de ikke hadde merket overgangen enda. Disse respondentene var opptatt av å tenke ‘norsk og ikke pakistansk’ siden de er en del av det norske samfunnet. Med bakgrunn i pakistansk kultur opplevde likevel mange av dem at var det uvant å *ikke ha noe å gjøre* som pensjonister, og for å bøte på dette tok noen skolegang for å ha noe å gjøre og lære mer.

På den annen side kom det frem at dette generelt var svært aktive personer som bidro i små og store oppgaver for andre og for samfunnet, også frivillighet, og at de ikke var bekymret for hva som ville skje med dem videre som pensjonister.

Totalt, av alle respondentene, svarte bare *en* at overgangen til å bli pensjonist var forferdelig. Denne respondenten pekte på flere forhold som bidro til en slik opplevelse, *det å bli eldre* i seg selv, at *det sosiale ble borte* og at *terskelen for å gå ut ble høyere enn før*. Selv om bare *en* respondent beskrev overgangen slik er det grunn til å tenke at dette kan gjelde for mange, og derfor et viktig svar å legge merke til.

Sett under ett indikerte likevel hovedtrekkene i alle svarene om *overgangen* en optimistisk og aktiv innstilling til å bli pensjonist, og samtidig kom det frem at den enkelte kjente et stor ansvar selv for å være *deltakende* og bidra til eget og andres beste.

Dette inntrykket ble forsterket da respondentene ble spurt om hva de så som en *meningsfylt* pensjonisttilværelse. De fleste svarene var naturlig å knytte til kategorien *ytte*; som *hjelp familie, venner og andre, aktiviteter, frivillighet, hobbyer, styreverv og trening*. Svar som kunne relateres til *nytte* var *mer tid og frihet*, i tillegg til at det relasjonelle med familie og venner fikk større betydning.

2.2 Hovedtema II: Folkehelse

Temaet om folkehelse skulle belyse hvordan respondentene så på behovet for *sosiale møteplasser* som pensjonister og om *ensomhet*. De fleste svarene her lot seg fortolke til kategorien *yte*.

Tabell 3: Sentrale funn knyttet til folkehelse (behov for sosiale møteplasser og syn på ensomhet)

<i>Yte</i>	<i>Nyte</i>	<i>Kjenner meg for ung</i>
Ta initiativ selv/være oppsøkende Forskjell å være <i>en</i> eller to Kommunikasjon Forberede pensjonisttiden Ta vare på venner Hjelpe andre Mat som samlingspunkt Nye boligløsninger med fellesarealer Sosiale medier	Sosiale møteplasser <i>Delta</i> i varierte aktiviteter: fysisk, psykisk og sosial karakter. Digitalt fellesskap med venner og familie. Kontakt med verden.	Det ligger litt langt fremme, ikke min alder. 90+, begynner å bli syke.

På bakgrunn av at unge eldre i liten grad bruker dagens seniorsentre ble respondentene her spurt hvordan de så på behovet for egne seniorsentre i fremtiden. *En* av respondentene ga på denne måten uttrykk for noe som flere mente:

‘Kanskje jeg vil si at som pensjonist vil jeg gjerne ha et møtested, men ikke en pensjonistforening. Men et treffpunkt hvor jeg kan gå’.

Samtidig som flere respondenter svarte at de selv *kjente seg for unge* til å delta i pensjonistforeninger vurderte alle at det vil være et stort behov for møteplasser også i fremtiden, og flere beskrev dagens seniorsentrene som en suksess som burde videreføres. De fleste mente likevel at behovet for sosiale møteplasser i pensjonistlag først og fremst vil være et *behov hos de ‘eldste’ pensjonistene*, nærmere bestemt fra 70-80 årene og oppover. Dette fordi mange da har blitt mindre mobile, helsa noe dårligere og flere har blitt alene. Alle disse faktorene mente respondentene vil øke behovet for sosiale møteplasser i fremtiden all den tid levealderen i befolkningen øker. Mange mente også at *nye boligløsninger med mulighet for sosialt fellesskap* kan avhjelpe dette behovet noe. Flere respondenter pekte på *mat* som et felles samlingspunkt for mange eldre, videre ble bibliotek, turlag, hagelag, kafe, trening og ulike hobbylag trukket frem som eksempler på aktuelle sosiale møteplasser for pensjonister.

Når det gjaldt ensomhet gjenspeilte svarene at respondentene så det som viktig med en *betydelig egeninnsats* for å motvirke dette, og at det var *mye opp til den enkelte å ta initiativ, gjøre avtaler og ta kontakt med andre*. Svarene viste at denne egeninnsatsen også omfattet å ta initiativ til å

delta i ulike aktiviteter, av fysisk, psykisk eller sosial karakter. Noen uttrykte også at de *fryktet ensomheten* som fremtidige pensjonister selv om de ikke så dette som problematisk på intervjudtidspunktet, de trivdes godt i eget selskap. Men dersom helsa skulle bli dårlig fryktet imidlertid noen at det kunne bli mer stusselig og ensomt å sitte hjemme, og var av den grunn opptatt av å holde seg i form så lenge som mulig. Det oppstod diskusjon i noen av gruppene hvorvidt enslige er mer utsatt for ensomhet enn når to eller flere bor sammen. Her kom det frem motsetninger i svarene: Noen mente at det var lettere å bli ensom som enslig, mens andre hadde egen erfaring som tilsa det motsatte, men at det da var mer opp til den enkelte å ta eget initiativ i ulike sammenhenger. At ensomhet er et komplekst fenomen kom til uttrykk gjennom denne respondenten:

‘Man kan være to, men likevel ensom’.

Så langt viste svarene at respondentene i stor grad var innstilt på å yte, ta initiativ og ansvar for å unngå ensomhet. Svar som hadde tilknytning til kategorien *nyte* var først og fremst knyttet til *det relasjonelle*, men også til å *velge ut og delta i aktuelle aktiviteter*. Kategorien *‘kjenner meg for ung’* viste at noen respondenter ikke så dette som relevant på intervjudtidspunktet.

Også den norsk/pakistanske gruppen uttrykte et stort behov for sosiale møteplasser som pensjonister, for å prate sammen, ha fellesskap og hygge. De trakk frem at de har ‘forskjellige’ medlemmer med forskjellige årsaker til problemer, og at mange bor alene og ikke har noe sted å gå når de har behov for å snakke med noen. Disse respondentene understrekte at det er viktig å komme seg ut, snakke og få ut aggresjon fordi mange sitter hjemme med den aggresjonen. Når det gjaldt behovet for sosiale møteplasser skilte denne gruppen seg noe ut, *ikke* ved alder eller at de ‘kjente seg for unge’, men ved at de hadde *behov for egne møteplasser for deres generasjon og kultur*, og behov for møteplasser i *større skala* enn i dag. Dette ble begrunnet med at mange innvandrere som kom til Norge for flere år siden nå har blitt eldre og har behov for å møte andre fra sin kultur. I forhold til ensomhet pekte respondentene også på at selv om familietradisjonen står sterkt hos dem *kan* ensomhet bli et problem fordi barna flytter, jobber og lever sitt eget liv. Alle gruppene ble også spurt om bruk av *sosiale medier og digitale verktøy* kunne være til hjelp i forhold til ensomhet. Det viste det seg at flesteparten av respondentene hadde et svært aktivt forhold til bruk av sosiale medier og digitale verktøy, og de aller fleste mente at dette *kan* bidra til å kjenne seg mindre ensom. Det ble imidlertid pekt på tre forhold; at sosiale medier aldri kan erstatte menneskelig kontakt, at det er hjerneføde for mange og at eldre ikke mobber hverandre på nettet. Svarene om bruk av sosiale medier mot ensomhet hadde mest relevans til kategorien *nyte*, selv om det krever en aktiv innsats å delta der. Flere understrekte også at sosiale medier betyr mye for mange og har blitt en naturlig del av livet, at det ikke bare er kommet for å bli, men vil bli mer vanlig for kommende generasjoner eldre. Enkelte var imidlertid mer skeptiske til bruk av sosiale medier fordi de så på alt skrytet som blir lagt ut som uheldig. I den norsk-

pakistanske gruppen var det noe mer variasjon i svarene på dette området. Noen var svært aktive i bruken av sosiale medier, mens andre uttrykte at det ikke var så aktuelt for dem, men vil bli mer vanlig for neste generasjon.

2.3 Hovedtema III: Mangfold - Morgendagens aktivitetssenter (MAS)

Temaet om mangfold i morgendagens aktivitetssentre omfatter respondentenes syn knyttet til *alder, kjønn, kultur og aktiviteter*.

Tabell 4: Sentrale funn knyttet til mangfold i MAS

Yte	Nyte	Kjenner meg for ung
Stort behov for gode møteplasser Forhindre klikkdannelser Tilpasse ulike aldre, kjønn, kultur og mangfoldig aktivitetstilbud Fornyelse Transporttilbud	Relasjoner, sosialt fellesskap Aktuelle aktiviteter, ulike behov	Ikke bruk for seniorsentre i dag Behov nærmere 70 – 80 årene Ikke relevant – heller pensjonistlaget til jobben.

Dette hovedtemaet skulle se nærmere på utvikling og utforming av morgendagens aktivitetssenter. På spørsmål om hvordan respondentene stilte seg i forhold til *mangfold* i morgendagens aktivitetssentre dreide dette seg nærmere om *alder, kjønn, kultur og aktivitetstilbud*. Her kom det frem variasjon i svarene, mest knyttet til *alder* og hvorvidt morgendagens aktivitetssenter bør være for flere generasjoner eller bare for seniorer. Selv om mange uttrykte at aktivitetssentrene bør være for flere generasjoner i fremtiden ga også mange uttrykk for at eldre har behov for å møte bare jevnaldrende. Mange foreslo derfor at morgendagens aktivitetssenter bør ha tilbud for flere generasjoner, men at eldre kan ha egne møtetider og temadager bare for dem.

Når det gjaldt *kjønn* pekte mange på at det er forskjell på kvinner og menn, at flere kvinner enn menn bruker dagens seniorsentre og at fordi flere menn enn kvinner er ensomme blir det viktig å tilrettelegge bedre for begge kjønn i fremtiden.

På spørsmålet om respondentenes åpenhet for flere *kulturer* i morgendagens aktivitetssentre var svarene samstemte og positive. De fleste respondentene hadde egne, positive erfaringer med innvandrere fra andre kulturer, og en av respondentene hadde vært med å starte en flerkulturell kvinnegruppe flere år tilbake. I svarene her ble det brukt spontane uttrykk som *selvfølgelig, skulle bare mangle og absolutt, det må være for alle*. En av respondentene uttrykte seg slik:

‘Jeg tror ikke det kommer an på nordmenn, at de ikke vil ha de med. De stopper seg sjøl, vil ikke være med’.

Dette svaret viste seg å være sammenfallende med det som kom frem i den norsk/pakistanske gruppen, nemlig at de *ikke har erfaring fra norske seniorsentre*, de er ikke der. Som det kom frem i forrige hovedtema gjentok respondentene at deres generasjon eldre har behov for *egne sentre for sin kultur*, men også at dette vil endre seg og bli borte i neste generasjon. En av dem sa det slik:

‘I vår aldersgruppe, generasjonen, er det sånn, men det vil bli borte med neste generasjon om 10 år. Neste generasjon vil være integrert, det vil ikke være behov for egne sentre da’.

Selv om respondentene kjente og hadde jobbet med mange nordmenn begrunnet de behovet for egne sentre gjennom språk og kultur. De trakk frem at selv om mange innvandrere har vært i Norge siden 1970-tallet snakker ikke alle like godt norsk, og en av respondentene forklarte hvorfor det er vanskelig å bruke norske seniorsentre slik:

‘Det er vanskelig, har mye med språk å gjøre, og kultur. Når vi sitter sammen og snakker vil vi gjerne kunne snakke og forstå hverandre, ikke bare si ja, nei og vær så god. Snakke sammen og være glade. Men hvis det er kurs og lignende, da snakker vi norsk, og inviterer flere gjester på ulike temaer. Det blir ganske mye forandring de neste 15-20 år’.

Det viste seg at denne gruppen selv hadde ordnet et senter der pakistanere kan møtes, de betalte for det selv, også for internett. Dette opplevde gruppen som urimelig og urettferdig all den tid de hadde jobbet og betalt skatt i Norge i 40 år, mens nye innvandrere som kommer nå får alt gratis ifølge dem. Det kom frem et sterkt ønske om at bydelen/kommunen kunne være mer behjelpelige med å skaffe dem et egnet lokale, de ønsket flere rom til ulike aktiviteter hele uka gratis og med internett. De pekte også på at det er behov for å ha åpne sentre både ettermiddag og kveldstid. Gruppen hadde gjort mange henvendelser til bydelen og kommunen om dette uten særlig respons. En respondent uttrykte seg på denne måten:

‘Sentrene våre er sparepakke for kommunen, hvis vi ikke hadde disse sentrene ville vi blitt veldig syke og ikke kommet ut, så kommunen sparer penger på psykisk helse og psykiske problemer’.

Angående *kjønn* kom det frem at det ikke er vanlig med blandende grupper for kvinner og menn i pakistansk kultur, men at kvinnene kommer hvis de har eget senter.

Når det gjaldt *aktivitetstilbudet* i morgendagens aktivitetssenter kan svarene sammenfattes til at sentrene må legge vekt på å ha *gode sosial møteplasser* for alle, sentrene må *fornyas og følge med i tiden* og ha et *mangfold* av aktivitetstilbud. Her uttrykte flere at sentrene ikke må være så statiske som i dag, men *endre og fornye seg* etter behov, og at det som hadde vært gjort i tidligere generasjoner med håndarbeid, kaffe og vevstue ikke lenger appellerer til så mange. I forbindelse med at det må tenkes nytt sa en av respondentene:

‘Det må være noe mer enn et kakestykke på bordet’.

Gruppene trakk frem mange eksempler på aktivitetstilbud som kunne være aktuelle; foredrag, kurs i bruk av sosiale medier og digitale verktøy, litteratur, aviser og bibliotek, turgrupper, moderne trening, biljard og andre spill. Samtidig la de vekt på at innholdet må tilpasses nye grupper eldre og hva de er interessert i, og at det er stor forskjell på en 67-åring og en 80 åring. Også her ble *mat og matkultur* trukket frem som en viktig samlingsarena, både ernæringsmessig og som en viktig sosial faktor for mange som lever alene. Mange så det som interessant at flere generasjoner kunne samles til mat i morgendagens aktivitetssenter, og med muligheter for å kjøpe seg en øl eller et glass vin.

2.4 Hovedtema IV: Frivillighet

Temaet om frivillighet tok for seg respondentens *syn på* og *motivasjon* for frivillighet, også i morgendagens aktivitetssenter.

Tabell 5: Sentrale funn knyttet til frivillighet.

Yte	Nyte	Kjenner meg for ung
Frivillighet: Dugnadsarbeid, org/uorganisert Ildsjeler Litt frivillig arbeid hele tiden Elsker frivillighet Blir bundet MAS og frivillighet: Informasjon på nettet Positivt, men mer samordnet informasjon God organisering	Uforpliktende Bestemme selv Mening Motivasjon: Lært opp til det Glede, Respekt, Mening Hjelpe andre Fellesskapet, det sosiale Resultater av arbeidet Samfunnsforbedringer Gode opplevelser/ samvittighet	

Hva respondentene forbandt med frivillighet kan dekkes av svarene *dugnadsarbeid* og at *det er mange måter å være frivillig på*. Det viste seg at de fleste respondentene enten var eller hadde vært engasjert i frivillig arbeid, og noen hadde fått det inn med teskje fra de var små. Flere uttrykte stor glede ved å delta i frivillig arbeid både i de norske og den norsk-pakistanske gruppen.

Respondentene i den norsk-pakistanske gruppen var svært aktive i frivillig aktivitet. Til tross for at gruppen sa at de ikke hadde nok informasjon og kunnskap om frivillighet og alle frivilliges formål, viste det seg at de var svært aktive i frivillig arbeid på ulike områder. Eksempler som ble trukket frem i intervjuet var at de deltok som natteravner, arrangerte byvandring og 17.mai

arrangementer i bydelen, og ellers hjalp andre ved sykdom og ensomhet. I tillegg var flere med i forskjellige foreninger, og en av respondentene hadde også fått utdelt medalje i Oslo rådhus som takk for innsatsen som frivillig.

Så langt var det naturlig å se svarene om frivillighet i tilknytning til kategorien *yte*. Når det gjaldt svarene som lar seg relatere til kategorien *nyte* var disse nokså entydige, frivillighet må være *uforpliktende, selvbestemt* og det må være *meningsfylt* hvis det skal være aktuelt å drive med. Det kom frem at mange hadde forestillinger om frivillighet med å bli *bundet* og at andre ville ta styring over tiden deres. I den forbindelse ga flere uttrykk for at de i så fall ville vegre seg mot å bli frivillig, to respondenter sa det på denne måten:

‘Å være frivillig må være på frivillig basis. Ingen må bli tvunget inn i det, men ha lyst’.

eller

‘Hvis noen skal styre tiden din da vegrer man seg. Man vil jo styre tiden sin selv som pensjonist, hvis ikke blir det ikke noe med å være frivillig’.

Det var noe variasjon i svarene om hva respondentene mente var mest forpliktende med å være frivillig. Noen mente det ville være minst bindende å være ‘individhjelper’ fremfor å være frivillig i en større sammenheng, fordi det da ville være lettere å finne løsninger dersom de ble forhindret. Andre så det motsatt og kunne heller tenke seg være frivillig i grupper og foreninger enn å være knyttet til ett menneske. Til tross for skepsisen som kom til uttrykk ga flere respondenter også uttrykk for at de syntes dette var litt vanskelig, de skjønnte jo at frivillighet til en viss grad måtte være forutsigbart.

De fleste respondentene stilte seg positive til frivillighet i morgendagens aktivitetssenter, og flere understrekte at det fungerer slik i dag. Samtidig kom det frem synspunkter på at det har blitt mer egoisme i vår tid, og at mange går på eldresentre for å bli underholdt uten å bidra selv. En av respondentene uttrykte at *du må gjøre noe for å få noe*, og uttrykte som følger:

‘Hvis man går på eldresentre med en forventning om at nå skal noen gjøre noe for deg, da -, håper at jeg vil gå og delta. Hvis noen på 80 år ville kreve noe av meg er det ikke sikkert at jeg ville være like villig lenger’.

Svarene om hva som *motiverte eller kunne motivere* respondentene til frivillighet var først og fremst *glede* over å hjelpe andre, *få noe igjen selv*, at det opplevdes *meningsfylt* og at arbeidet ga *resultater/forandring*. Selv om disse svarene kunne reletteres til begge kategoriene *yte* og *nyte*, ble det her valgt å fremstille dem under *nyte*.

I forhold til frivillighet var det ingen svar som var relevante for kategorien *kjenner meg for ung*, frivillighet kan dermed se ut til å være mer aldersuavhengig enn de andre temaene i denne undersøkelsen.

De fleste respondentene søkte informasjon om frivillighet på nettet selv, likevel var det stor enighet om at det er for lite tilgjengelig informasjon på kommunenes hjemmesider. Fordi ikke

alle har datamaskin ble det også pekt på at kommunen må få ut en informasjonsfolder *en* gang i året om hva som skjer, med muligheter for frivillig arbeid, og at den enkelte selv må være oppsøkende i forhold til hva som er av interesse.

3 DISKUSJON AV FUNN

I dette kapittelet vil funn som ble presentert i kapittel 3 bli diskutert og satt i sammenheng med resultater fra spørreundersøkelsen, og bli drøftet i lys av aktuelle politiske dokumenter og relevant forskning. Med utgangspunkt i analysen av data ble diskusjonen delt i følgende tre underkapitler; *Morgendagens pensjonister - yte og nytte*, *Mangfold i morgendagens aktivitetssentre og Frivillighet*.

3.1 Morgendagens pensjonister - yte og nytte

Det mest slående inntrykket av alle funnene i denne undersøkelsen var at respondentene fremstod som svært aktive og engasjerte i forhold til å være eller bli pensjonist. Dette inntrykket manifesterte seg både gjennom flere svar med relevans til *ytte* enn *nytte*, men også at mange av svarene viste til konkrete aktiviteter som respondentene deltok i. Til en viss grad var det overraskende at dette inntrykket avtegnet seg såpass tydelig, særlig i lys av forestillingen at unge pensjonister er mest opptatt av å *nytte* tilværelsen.

Svarene knyttet til å *ytte* viste nærmere at det handlet om å *ta vare på og hjelpe familie og venner, delta i sosialt fellesskap, være aktiv og engasjert i samfunnet og holde seg friske*. Alle disse svarene gjenspeilte en aktiv egeninnsats hos respondentene, og at de ikke forventet 'å få noe servert' av andre. Respondentene var veldig tydelige på at de selv hadde ansvar for å skape en meningsfylt pensjonisttilværelse. At respondentene her satset mye på å holde seg friske og i god form ser ut til å være en god investering. Ifølge Barstad og Sandvik (2015) var *helse* det største hinderet for *deltakelse*, videre økte barrierene for deltakelse generelt med alderen og kvinner opplevde oftere barrierer enn menn. De pekte også på at personer med lav sosioøkonomisk status kom dårligere ut i forhold til deltakelse og tilhørighet enn de med høyere sosioøkonomiske ressurser.

Mange av disse svarene var sammenfallende med funn fra spørreundersøkelsen, og ga til sammen et mer helhetlig og utfyllende bilde. I intervjuene kom det frem at flere respondenter var i en situasjon der de stod i valget mellom å pensjonere seg ved 65 eller 70 år og opplevde det som vanskelig fordi de ikke var klar for en pensjonisttilværelse på flere år. Flere var også opptatt av å jobbe lengst mulig, være aktive og fortsatt ta samfunnsansvar på ulike områder. Noen ønsket å lære mer og utvikle seg som pensjonister, selv om dette ikke kom like sterkt frem som i spørreundersøkelsen. Til sammen utfylte funnene bildet av unge pensjonister som opptatt av og innstilt på å *ytte*, og som *deltakere* i egen pensjonistrolle (Aase, 2014).

At flere ønsket å holde på jobben lengst mulig og syntes det vanskelig å avgjøre ved hvilken alder de skulle pensjonere seg kan være uttrykk for en tendens som viser seg i ferske tall fra Statens senter for seniorpolitikk (Seniorpolitisk barometer, 2015). Her svarte over halvparten av de spurte at de var positive til å heve den øvre aldersgrensen fra 70 til 72 år fordi de ville ha muligheten til å stå lenger i jobb enn i dag. Det kom også frem at selv om mange gledet seg til og

var forsonet med å bli pensjonist gikk de ikke og lengtet etter det. Tall fra Seniorpolitisk barometer (2015) viste også at 30 prosent verken var positive eller negative til å heve den øvre aldersgrensen (Dalen, 2015), mens NAV viste at ved utgangen av tredje kvartal i 2015 var flere 66- åringer i arbeid sammenlignet med tilsvarende periode i 2014. De konkluderte derfor at tidspunktet for pensjonering har forskjøvet seg, og at Pensjonsreformen har bidratt til at flere seniorer er i arbeid (NAV, 2015).

Flere funn fra intervjuene i denne undersøkelsen knyttet til å *nyte* viste seg å være sammenfallende med funn i spørreundersøkelsen. Dette var svar som at de fleste respondentene så på *overgangen* til å bli pensjonist med *glede, spenning og optimisme*, og de så frem til mer *egentid*, og tilsvarende funn i spørreundersøkelsen som viste at 71 prosent av respondentene opplevde *overgangen* som positiv og 85 prosent var fornøyd med pensjonisttilværelsen. I spørreundersøkelsen kom det frem at respondentene verdsatte *friheten* som pensjonisttilværelsen innebar høyt, og at de var *åpne og nysgjerrige* til livet.

Et annet fellestrekk i funnene som kan knyttes til både *yte* og *nyte* var at respondentene la vekt på å bruke tiden på relasjoner og aktiviteter som var lystbetonte og selvvalgte, og i mindre grad forpliktende. At bare *en* av respondentene hadde valgt bort alle oppgaver og aktiviteter som ikke var lystbetonte kan avgjort tilhøre kategorien *nyte*, og fortolkes som et *frigjørende valg* på bakgrunn av tidligere forpliktelser i et langt yrkesliv ved å kunne slippe til andre sider i livet nå. En slik fortolkning kan betraktes i lys av Kirkegaards syn på mennesket, som eksisterende først og fremst gjennom sine valg, men også gjennom sine handlinger, og at mennesket ikke eksisterer utenfor, men i sin tid (Stigen, 1983).

I forlengelsen av dette kan det trekkes frem et annet aktuelt forhold som en av respondentene var veldig opptatt av, også relatert til å *yte*. Denne respondenten pekte på ubalansen i at så få eldre og pensjonister ble valgt inn på Stortinget, og at eldre derfor ikke har reell *beslutningsmyndighet* i samfunnet i dag. Ut fra demografi skulle dette tilsi et 20-talls personer på Stortinget, respondenten ga derfor klart uttrykk for at dagens ordning ikke har noe med et reelt folkestyre å gjøre. Respondenten la også til at 68-generasjonen er på vei og ikke vil finne seg i dette. Med dette uttrykte respondenten noe som også Meld.St.29 (2012-13) er opptatt av, at en økende og ressurssterk seniorbefolkning i større grad vil ønske å bidra og omforme samfunnet i fremtiden gjennom sterkere innflytelse på alle livsområder. Ifølge denne Stortingsmeldingen pågår en slik ønsket utvikling både nasjonalt og globalt, der ett av prinsippene for det europeiske arbeidet med 'aktiv aldring' er *samfunnsdeltakelse*, her forstått som deltakelse i beslutningsprosesser for å hindre utstøting og isolering av eldre.

'Aktiv aldring' er et politisk satsingsområde i Europa for å møte utfordringene som en aldrende befolkning representerer. Prosjektet fremmer blant annet *deltakelse, innflytelse* og *aktivitet*, hvor aktivitet omfatter alt som er meningsfylt for den enkelte, grupper, lokal- og storsamfunn.

Flere av funnene så langt i undersøkelsen her tyder på at disse respondentene viser vei i ønsket retning ved å være innstilt på å yte som pensjonister, og fremstår som *deltakere* i pensjonistrollen, ikke som tilskuere (Skjervheim, 1996). Samtidig handler ikke denne utviklingen bare om hvordan en ny seniorgenerasjonen vil opptre i fremtiden, men like mye om hvordan samfunnet vil møte den. Det faktum at mange eldre ikke blir tatt tilstrekkelig på alvor og blir satt utenfor det store fellesskapet vitner om at det ikke er nok med holdningsarbeid for å skape endring, eldre må også gis reell innflytelse og makt i samfunnet. Både holdningsarbeid, et inkluderende arbeidsliv og livsfasepolitikk er forhold som Meld. St. 19 (2014-15) legger sterke føringer for, der økt politisk beslutningsmyndighet omfatter alle livsområder som samfunn, økonomi, kjøpekraft, boligløsninger, kultur, design, moter mm.

I lys av dette kan uttalelsen fra respondenten om at eldre og pensjonister har for liten reell beslutningsmakt i Norge gi grunn til en viss bekymring. Samtidig indikerte flere funn i denne undersøkelsen at respondentene fortsatt vil bidra og være engasjerte som pensjonister, og slik sett bidra til endring. Den samme uttalelsen kan derfor også være et uttrykk for det Slagsvold og Solem (2005) pekte på, at morgendagens eldre trolig vil være mindre beskjedne, stille større krav og bestemme mer selv. På den måten vil de også bidra til å redefinere eldrollerollen.

I forbindelse med spørreundersøkelsen ble ensomhet definert som '*å oppleve et savn av ønsket kontakt med andre*' (Thorsen og Clausen, 2009). I intervjuene ga flere respondenter uttrykk for at selv om de ikke var ensomme nå fryktet de ensomheten i fremtiden som pensjonister særlig hvis helsa skulle svikte. Spørreundersøkelsen viste at forekomsten av ensomhet bare var 9 % hos respondentene, noe som ble forklart med at 71 % av respondentene bodde sammen med noen, hvorav 66 % med ektefelle/samboer. Samtidig som spørreundersøkelsen viste at forekomsten av ensomhet var noe høyere hos de som bodde alene, viste den også at ensomhet kan forekomme hos de som bodde sammen med noen. Flere studier har pekt på at ensomhet hos eldre holder seg lav frem til 75-80 års alder, og at økningen fra da forklares med dårligere helse og tap av nær familie som ektefelle/samboer (Hansen og Slagsvold, 2014; Daatland og Slagsvold, 2015). Når en ser på prosentandelen eldre som er ensomme kan en stille spørsmål ved om frykten for å bli ensom er større enn det er grunnlag for. Det er også interessant at deltakerne tydelig uttrykte at eldre selv hadde ansvar for å ta initiativ slik at de hindret egen ensomhet. Lignende tanker om aldring og ensomhet er også beskrevet i forskning (Hauge og Kirkevold, 2010).

Ifølge Barstad og Sandvik (2015) kom det samme mønsteret frem når det gjaldt *deltakelse*, *sosiale nettverk* og *ensomhet* som viste seg mellom helse og deltakelse. Høyere utdanning medførte i større grad deltakelse i sosiale sammenhenger, tilgangen til ulike nettverk var større og forekomsten av ensomhet sank med stigende inntektsnivå.

3.2 Mangfold i Morgendagens aktivitetssentre

På bakgrunn av svarene i spørreundersøkelsen ble det reist to kritiske spørsmål. Det ene gjaldt hvorvidt det vil være behov for egne sentre for *eldre* i fremtiden, eller om det bør etableres nye sentre med aktivitetstilbud for *flere generasjoner*. Her viste funn om morgendagens aktivitetssentre i begge undersøkelsene at respondentene vurderte det vil være et stort behov for gode sosiale møteplasser for seniorer og pensjonister også i fremtiden. Det var imidlertid noe variasjon i svarene her. Mens funn i spørreundersøkelsen var mer entydige i forhold til at aktivitetssentrene burde være for flere generasjoner, svarte flere respondenter i intervjuene at de ikke hadde særlig tro på blandete aldersgrupper. Samtidig kom det frem at de fleste respondentene vurderte at de selv ikke ville ha behov for seniorsentre de første årene som pensjonister, men at behovet kunne melde seg noe senere når de har nådd en høyere alder. I lys av dette diskuterte flere av gruppene hvordan morgendagens aktivitetssentre kan utformes for å tiltrekke seg unge eldre/pensjonister. Her ble det vurdert som en mulig løsning at aktivitetssentrene kan utformes og tilpasses flere generasjoner og grupper, men at det da må være muligheter til å arrangere egne sammenkomster og møtearenaer for ulike grupper etter behov. Spørreundersøkelsen viste at bare 8 % av respondentene deltok i Pensjonistforbundets eldre/seniorsentre i dag av ulike grunner. Kommentarer om dette som gikk igjen i spørreskjemaet var at respondentene enten *følte seg for unge* til å delta der eller at de var *travelt opptatt på andre hold*. Disse svarene tydet på at mange respondenter ikke identifiserte seg med dagens seniorsentre, særlig i lys av de hadde valgt å melde seg inn i Pensjonistforbundet men hadde valgt bort deltakelse i lokallagene.

Uavhengig av alder viste funn både i spørreundersøkelsen og intervjuene at flere av dagens seniorsentre sliter med klikkdannelser. Dette uttrykte flere som et er hinder for nye å komme inn, og at det isolert sett er et problem som det bør jobbes aktivt med å løse.

Selv om det var noe variasjon i svarene knyttet til *alder* indikerte de likevel at det vil være en fremtidsrettet løsning å åpne for flere aldersgrupper i morgendagens aktivitetssentre, med muligheter for ulike gruppetilpasninger. Dette vil i så fall være i tråd med føringer både i folkehelsemeldingen (Meld.St.19, 2014-15) og Meld. St. 29 (2012-2013), som oppfordrer til å bygge bro mellom generasjoner, å gjøre plass for aktive eldre i lokalsamfunn og legge til rette for et livsløpsperspektiv.

Det *andre* kritiske spørsmålet som ble reist i forbindelse spørreundersøkelsen var om morgendagens aktivitetssentre kan dekke et så mangfoldig aktivitetstilbud som svarene ga uttrykk for. Selv om det også i intervjuene kom frem mange konkrete eksempler på aktuelle aktiviteter ble det samtidig tydelig at det verken vil være mulig eller ønskelig å komme frem til et felles innhold for morgendagens aktivitetssentre. Det viktigste så ut til å være at hvert aktivitetssenter må utforme og skape noe særegent og aktuelt for seg, med en profil som appellerer til flere generasjoner og målgrupper. Å kopiere andre ser derfor ikke ut til å være

veien å gå, men å finne frem noe unikt gjennom å involvere den nye seniorgenerasjonen selv. Flere mente at som i dag vil dette være avhengig av ildsjeler for å lykkes.

Svarene bidro likevel til å skille ut noen 'suksesskriterier' som utgangspunkt og inspirasjon for etablering av morgendagens aktivitetssentre; *gode sosiale møteplasser, et inkluderende miljø, fornyelse, et mangfoldig aktivitetstilbud* for flere aldre/generasjoner, *kjønn og kulturer*, og *deltakelse og frivillighet* i fokus. Svarene fra begge undersøkelsene viste videre at det er behov for å ha åpne sentre og aktivitetstilbud både ettermiddag og kveldstid. I intervjuene var flere respondenter også opptatt av at dagens seniorgenerasjonen fortsatt må få bruke seniorsentrene slik de ønsker og ikke bli skviset ut.

Folkehelsemeldingen (Meld.St.19, 2014-15) slår fast at eldre er like mangfoldige som resten av befolkningen, og at den nye seniorgenerasjonen antagelig vil bli mer heterogen enn tidligere. Meldingen peker også på at for å lykkes med å utvikle en moderne seniorpolitikk for aktive eldre må dagens og morgendagens seniorer involveres til deltagelse fordi de representerer en stor ressurs. I folkehelseprosjektet *Aktive eldre 60+* i regi av Telemark fylkeskommune viste kartleggingen av alle kommunene i Telemark at de fleste kommunene tenker tradisjonelt og ikke har gjort vesentlige grep i forhold til at en ny seniorgenerasjonen er på vei, og at det er for lite samhandling med eldrerådene (Andersen, 2015). Dette er neppe en situasjon spesiell for Telemark, snarere en indikator på at det kan være en tilsvarende situasjon for andre kommuner og et potensiale for innovasjon og endring.

Samtidig som andelen eldre stiger i befolkningen øker også innvandrerbefolkningen i Norge. Ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB, 2015) var 15,6 prosent av totalbefolkningen i Norge innvandrere ved inngangen til 2015, og i dag har alle landets kommuner innvandrere. Utviklingen tilsier at i 2040 vil nesten halvparten av innbyggerne i Oslo være innvandrere (SSB, 2012). I tillegg har Norge for tiden en stor tilstrømming av flyktninger på grunn av flyktningkrisen i Europa.

I denne undersøkelsen rettet temaet om mangfold seg også mot respondentenes åpenhet i forhold til *flerkulturalitet* i morgendagens aktivitetssentre, og her kom det frem motsetninger i svarene mellom de norske og norsk-pakistanske respondentene. Funn i kapittel 5.3 viste at de norske respondentene hadde en åpen og inkluderende innstilling til at aktivitetssentrene må være for *alle kulturer*, mens den norsk-pakistanske gruppen uttrykte behov for eget seniorsenter for sin generasjon og kultur. Dette til tross for at den norsk-pakistanske gruppen hadde bodd og jobbet i Norge i mange år, og var et eksempel på god integrering fordi de både ivaretok egen kultur og deltok aktivt i sitt lokalmiljø sitt på tvers av kulturer.

Integrering og assimilering er to begreper som ofte brukes i forbindelse med innvandring og innvandringspolitikk, St. meld. nr. 49 (2003-2004, s. 29) beskriver forskjellen slik:

‘Integrering’ brukes ofte som motsats til begrepet ‘assimilering’ og signaliserer at innvandrere innen visse rammer kan føre videre kulturell eller religiøs egenart. Tiltak med sikte på å presse innvandrere eller andre minoriteter til å oppgi sitt særpreg for å bli mest lik majoriteten er eksempler på assimileringsspolitikk’.

Djuve (2013) pekte på at flere faktorer må vurderes for å kunne ta stilling til om en integrering har vært god; språk, utdanning, jobb, økonomi og deltakelse i samfunnslivet. Selv om hun pekte på positive utviklingstrekk som at yrkesdeltakelsen hos innvandrere var ca. 10 prosent under gjennomsnittet i Norge og at flere innvandrere og flyktninger ble sysselsatt etter noen år i Norge, pekte hun også på utfordringer. Utfordringene var blant annet at for noen grupper var yrkesdeltakelsen lav og avgangen fra yrkeslivet høy, og holdningene til likestillingsarbeidet i utakt med det norske. Samtidig har flere pekt på at etterkommerne av innvandrere har gjort det svært godt på mange områder i Norge, og at de vil klare seg langt bedre enn sine foreldrene i utdanning og arbeidsliv (Djuve, 2013; Østby (2013) og Hermansen (2015).

Ifølge Moen (2011) står folk med pakistansk bakgrunn i en særstilling blant innvandrergupper fordi de er mange og har vært i Norge så lenge at de nå omfatter tre generasjoner. Hun viste til at mange som kom fra Pakistan på slutten av 60- og 70-tallet nå eldes og har forventninger til at barna og deres familie vil ta ansvar for dem i alderdommen, som en forpliktende gjenytelse. Men samtidig pekte hun på at selv familietradisjonen står sterkt hos pakistanere, kombinerer nå mange pakistanske familier forpliktelser og tradisjoner for eldre pleietrengende familiemedlemmer med et moderne familieliv og det norske velferdssamfunnet.

Dette er ikke ulikt funn fra intervjuene i denne undersøkelsen med den norsk-pakistanske gruppen. Her viste det seg at selv om familietradisjonen stod sterkt var de norsk-pakistanske respondentene innforstått med at *barna deres nå lever sitt eget liv, flytter, har jobb og familie og må tenke på andre enn dem*. I den forbindelse uttrykte flere at de ikke var bekymret for fremtiden og hva som vil skje med dem, og at de opplevde det som trygt å bli gammel i Norge og var forberedt på å flytte på ‘gamlehjem’. Disse svarene ga et inntrykk at respondentene hadde en noe løsere forventning til at barna deres skulle ta seg av dem når de blir eldre enn det som har vært vanlig tidligere.

Folke- og boligtellingen (St.meld. nr. 25, 2005-2006) viste at en av fem eldre ikke-vestlige innvandrere bodde i storfamilier, mens fire av fem ikke gjorde det, og Kumar (2010) pekte på at mange innvandrere har liten omgang med norske naboer og venner. I tillegg viste Barstad og Sandvik (2015) at når det gjaldt sosial støtte og nettverk har innvandrere mindre tilgang til dette enn nordmenn. I intervjuet med den norsk-pakistanske gruppen kom det frem at de ønsket egne seniorsentre for sin generasjon og kultur, men også at dette behovet vil være borte for neste generasjon innvandrere. Selv om det er lett å forstå behovet i denne norsk-pakistanske gruppen kan det likevel vurderes som en aktuell løsning at morgendagens aktivitetssentre må legge vekt på å skape et inkluderende miljø for ulike kulturer.

3.3 Frivillighet i Morgendagens aktivitetssentre

Frivillighet og frivillig arbeid var sentralt i prosjektet om morgendagens aktivitetssentre, og her viste funn fra intervjuene seg å være todelte. På den ene siden var overraskende mange respondenter på en eller annen måte *aktive og/eller positivt innstilt* til frivillig arbeid, mens de på den andre siden *vegret seg* for frivillig arbeid dersom det kunne oppleves for bindende. Dette var nokså sammenfallende med funn i spørreundersøkelsen, som viste at 42 prosent av respondentene deltok i frivillig arbeid, og at den viktigste *motivasjonsfaktoren* var at det opplevdes *fleksibelt*, kunne *tilpasses den enkelte* og var *uforpliktende*. Dette støttes av tilsvarende funn i Frivillighetsbarometeret 2014 (Johansen, M. & Johnsen, S.S. & Kvaløy, B. & Bjørge, N.E. (2014), som viste at nesten 2 av 3 hadde gjort frivillig arbeid i løpet av de siste månedene og at den viktigste ytre betingelsen for å delta i frivillig arbeid var at de selv hadde kontroll over hvor mye tid de skulle bruke. Her viste også svarene at flesteparten av de spurte anslo andelen frivillige til å være lavere enn den reelle 60 prosenten.

I intervjuene i denne undersøkelsen kom det frem to forhold i tillegg til tidligere funn om motivasjon for å være frivillig. Det ene var at respondentene kunne *se resultater* av innsatsen og det andre at arbeidet bidro til *samfunnsforbedringer*. De øvrige svarene fra intervjuene om motivasjon støttet funn fra spørreundersøkelsen om at det var *glede, å kunne hjelpe andre, ga noe tilbake og var meningsfylt*. Også disse funnene støttes av lignende funn i Frivillighetsbarometeret (2014), som å være til nytte, bidra og bli kjent i lokalmiljøet.

Det ble også reist et kritisk spørsmål på bakgrunn av svarene om frivillighet i spørreundersøkelsen, hvorvidt og eventuelt hvordan frivillighet kan drives på andre måter enn i dag for å appellere til flere. Dette spørsmålet ble mer aktualisert gjennom svarene fra intervjuene fordi mange respondenter vegret seg av frykt for at det ville bli for bindende. Men i lys av at mange frivillige organisasjoner opererer med svært romslige definisjoner på frivillighet er det imidlertid noe vanskelig å se *hvordan* frivillighet kan endres til å bli mindre forpliktende i fremtiden for å få flere til å delta.

Funn fra intervjuene gjenspeilte stor frivillig innsats både i de norske og den norsk-pakistanske gruppen, men også at den norsk-pakistanske gruppen savnet mer informasjon og kunnskap om frivillige organisasjoner, deres formål og aktiviteter. Dette ligner funn som Gele & Harsløf (2010) kom frem til. De fant at mange eldre innvandrere ikke kjente til frivillige organisasjoner, de manglet informasjon og følte seg utestengt fra disse organisasjonene på grunn av språkproblemer. Når det også kom frem at dette gjaldt organisasjoner som henvendte seg til minoriteter, ofte drevet av yngre innvandrere som behersket norsk, fremstod dette som et paradoks. Gele & Harsløf (2011) pekte videre på at frivillig arbeid og frivillige organisasjoner kan være en viktig sosial arena for innvandrere, og at mangel på informasjon kan bidra til isolering og dårligere helse.

Disse funnene fremstod nokså sammenfallende med at respondentene i den norsk-pakistanske gruppen ønsket egne seniorsentre for sin generasjon på grunn av språkproblemer og kulturelle forskjeller. Funnene fremstår motsetningsfylte i forhold til at norske myndigheter de siste årene har lagt vekt på frivillige organisasjoner som arena både for arbeidsliv- og samfunnsintegrasjon, og fordi det blir flere eldre innvandrere i Norge bør sosial deltakelse i form av frivillig arbeid bli en større del av integreringsarbeidet. Ifølge Gele & Harsløf (2011) kan frivillig arbeid bidra til bedre helse og selvfølelse hos innvandrere, særlig i lys av at de kom fra samfunn der høy alder er en fordel, men at de mistet denne aldersfordelen da de kom til Norge.

På bakgrunn av disse funnene ser det ut til at frivillige organisasjoner og andre som driver frivillig arbeid kan ha et potensiale i å engasjere flere eldre innvandrere. På den annen side viste funn fra spørreundersøkelsen at å hjelpe innvandrere/migranter ble rangert lavt når det gjaldt hvilken type frivillig arbeid respondentene deltok i. Men i lys av at det også viste seg at språkproblemer hindret eldre innvandrere fra å delta i dagens norske seniorsentre kan begge forholdene tilsi at morgendagens aktivitetssentre bør inkludere flere kulturer til deltakelse og frivillig arbeid i nye aktivitetssentre. På den måten kan morgendagens aktivitetssentre både fremme språkferdigheter og integrering og bidra til økt helse hos eldre innvandrere gjennom deltakelse og frivillighet.

4 KONKLUSJON

Hensikten med denne undersøkelsen var å følge opp funn fra spørreundersøkelsen og få mer kunnskap om hvordan morgendagens aktivitetssentre (MAS) kan utvikles og utformes.

Undersøkelsen tok utgangspunkt i fire hovedtema; *overgangen til å bli pensjonist, folkehelse, mangfold i morgendagens aktivitetssentre og frivillighet*.

De fleste respondentene hadde opplevd eller så frem til *overgangen* til å bli pensjonist med glede, spenning og forventning, selv om ikke alle var klar for å bli pensjonister enda.

Respondentene fremstod som svært *aktive og deltakende*, med et stort ansvar for egen pensjonisttilværelse og til å hjelpe andre. De var også opptatt av gode relasjoner og sosialt fellesskap for å forebygge ensomhet som pensjonister.

Mangfold i morgendagens aktivitetssentre ble belyst i forhold til alder, kjønn, kultur og aktivitetstilbud. Svarene indikerte at det verken vil være mulig eller ønskelig å utvikle et felles innhold eller konsept for nye aktivitetssentre, i stedet må hvert aktivitetssentre ta utgangspunkt i sitt lokalmiljø og sine borgere og skape noe unikt. Noen suksesskriterier pekte seg likevel ut som rettesnor for etablering av aktivitetssentre; *gode møteplasser, inkluderende miljø, fornyelse, mangfoldig aktivitetstilbud tilpasset ulike aldre, kjønn og kulturer*, med *deltakelse og frivillighet* i fokus.

Svarene viste at mange respondenter var aktive i frivillig arbeid på ulike områder, men også en skepsis til at det kunne oppleves for bindende. Motivasjonen for å være frivillig var først og fremst knyttet til å *glede andre, få noe igjen selv og se resultater av arbeidet*. Funn fra den norsk-pakistanske gruppen viste at selv om de var aktive i forskjellig frivillig arbeid ønsket de bedre kjennskap til frivillighet og de ulike organisasjonene, og de deltok ikke i norske seniorsentre på grunn av språk- og kulturforskjeller. Selv om funn fra spørreundersøkelsen viste at få norske respondenter deltok i frivillig arbeid med å hjelpe innvandrere/migranter, kan morgendagens aktivitetssentre ta mål av seg til å bli en arena som ivaretar både integreringsarbeid og frivillighet i fremtiden. På den måten kan aktivitetssentrene bidra til økt deltakelse og tilhørighet for ulike grupper i samfunnet.

Referanser

- Alvesson, M. & Skoldberg, K. (2008) *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersen, A.K. (2015) *Aktive eldre 60+*. Rapport, Telemark fylkeskommune. Hentet fra <http://www.tfk/telemark.no/Vaare-tjenester/Folkehelse/Regional-folkehelsestrategi/Aktiv-aldring>.
- Barstad, A. & Sandvik L. (2015) *Deltaking, støtte, tillit og tilhørighet. En analyse av ulikhet i sosiale relasjoner med utgangspunkt i levekårsundersøkelsene*. (SSB- Rapport 2015/51). Hentet fra: ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/deltaking-stotte-tillit-og-tilhorighet.
- Dalen, E. (2015) *Norsk Seniorpolitisk Barometer 2015*. Kommentarrapport YRKESAKTIVE, Senter for seniorpolitikk. Hentet fra <http://www.seniorpolitikk.no/fakta/statistikk/2015norsk-seniorpolitisk-barometer-2015>.
- Daatland, S.O. & Slagsvold, B. (2014) Alderdommen bedre enn sitt rykte. *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/Alderdommen-bedre-enn-sitt-rykte-7467486>.
- Djuve, A.B. (2013) www.nrk.no/norge/dette-er-status-for-integreringen-1.10935927.
- Gele, A.A. & Hersløf, I. (2011) *Eldre innvandrere isoleres*. Oslo, Høgskolen i Oslo.
- Gele, A.A. & Harsløf I. (2010) [Barriers and Facilitators to Civic Engagement Among Elderly African Immigrants in Oslo](#), *Journal of Immigrant and Minority Health*.
- Hansen, T. & Slagsvold, B.(2015) [Late-Life Loneliness in 11 European Countries: Results from the Generations and Gender Survey](#), vol. 124, No. 1, ISSN: 0303-8300. *Social Indicators Research*.
- Hauge, S. & Kirkevold, M. (2010) Older Norwegians' Understanding of Loneliness. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Wellbeing* 5 (1): 4654 - DOI: 10.3402/qhw.v5i1.4654
- Heløe, L.A. (2013) Nye signaler i helsepolitikken – treffer de blink? *Stat & Styling*. Hentet fra <https://www.idunn.no/stat/2013/04>, s 40-43.
- Hermansen, S.A. (2015) *Coming of Age, Getting Ahead? Assessing Socioeconomic Assimilation among Children of Immigrants in Norway*. Oslo, UiO, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.
- Johansen, M. & Johnsen, S.S. & Kvaløy, B. & Bjørge, N.E. (2014) *Frivillighetsbarometeret 2014*. Frivillighet Norge. Hentet fra frivillighetnorge.no/Frivillighetsbarometeret/.
- Kumar, B.N. (2010) Migrasjon, etnisitet og helse. I Viken, B. (Red) *Folkehelse i et migrasjonsperspektiv* (s. 37-58). Bergen: Fagbokforlaget.
- Meld. St.29 (2012 -2013) *Morgendagens omsorg*. Oslo: Det kongelige Helse- og omsorgsdepartement.

-
- Meld. St.34 (2012 -2013) *Folkehelsemeldingen*. Oslo: Det kongelige Helse- og omsorgsdepartement.
- Moen, B. (2011) 'Det står i Koranen': Familieforpliktelser overfor eldre i pakistanske familier. *Norsk antropologisk tidsskrift* 01/2011.
- NAV (2015) *Pensjonsreformen bidrar til flere seniorer i arbeid*. Hentet fra <http://www.nav.no/NAV> og samfunn/Statistikk/Pensjon.
- Skjervheim, H. (1996) *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo: Ide og Tanke (s. 71- 87).
- Stigen, A. (1983) *Tenkningens historie*. Oslo; Gyldendal Norsk forlag, Bind 2.
- Statistisk sentralbyrå (2012) Hentet fra <https://www.ssb.no/sok?sok=antall+innvandrere+i+2040>.
- Statistisk sentralbyrå (2014) <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkfram/aar/2014-06-17>
- Statistisk sentralbyrå (2015). Hentet fra <https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/nokkeltall>.
- St. melding nr.25 (2005-2006) *Mestring, muligheter og mening. Framtidas omsorgsutfordringer*. Oslo: Det kongelige Helse- og omsorgsdepartement.
- Thorsen, K. & Clausen, S.E. (2009) Hvem er de ensomme? *Samfunnsspeilet 1*, Oslo, Statistisk sentralbyrå.
- Østby, L. (2008) *Eldre innvandrere - myter og realiteter*. Oslo; Statistisk sentralbyrå, I Norsk Selskap for Aldersforskning.
- Aase, E. (2014) *Pensjonistrollen - deltaker eller tilskuer?* TEORA: Telemark Open Research Archive.

Vedlegg 1: Intervjuguide

«Morgendagens aktivitetssenter – noe helt nytt.

Semistrukturert intervjuguide

I: Overgangen til/mot pensjonisttilværelse

- Hvordan var eller tenker du at *overgangen* til å bli pensjonist vil bli?
- Hva er/vil være *meningsfylt* for deg som pensjonist?

II: Folkehelse

Sosiale møteplasser og ensomhet

- Hva tenker du om *behovet for sosiale møteplasser* som pensjonist?
- Har du tanker rundt *ensomhet* som pensjonist?
- Bruk av *sosiale medier* mot ensomhet?

III: Mangfold - MAS

- *Behov* for egne sentre for seniorer/eldre i fremtiden? Eller ‘generasjonshus’?
- Åpenhet for *alle grupper/kulturer* i MAS
- MAS – *innhold*?

IV: Frivillighet

- *Hva er/syn på frivillighet*?
- Motivasjon for frivillighet?
- MAS og frivillighet?

Elisabeth L. Aase

02.06.15